

СУЧАСНІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНОГО ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

*Калда Г. С., д.т.н., професор (Хмельницький національний університет, м. Хмельницький, Україна; Жешувський технічний університет, м. Жешув, Польща);
Тхужевська-Цесляк Б., д.т.н., професор (Жешувський технічний університет, м. Жешув, Польща);*

Живець Я., к.т.н. (Жешувський технічний університет, м. Жешув, Польща)

Анотація. Розглянуто питання змін у Міжнародному праві, що стосується цивільного захисту населення, на прикладі найближчих європейських сусідів України. Показано, як функціонує система цивільного захисту в Європі і які зміни сталися і в найближчому майбутньому стануться щодо законів, які мають на меті зберегти життя та здоров'я населення європейських країн, розуміючи наслідки війни Росії на території України, а також знаючи агресивну політику Росії щодо інших країн світу, в тому числі Європи.

Ключові слова: міжнародне право, цивільний захист, війна, евакуація.

Abstract. The issue of changes in International Law related to civil protection of the population was considered, using the example of Ukraine's closest European neighbors. It is shown how the system of civil protection in Europe functions, what changes have taken place and will take place in the near future regarding laws aimed at preserving the life and health of the population of European countries, understanding the consequences of Russia's war on the territory of Ukraine, as well as knowing Russia's aggressive policy towards other countries of the world, including Europe.

Keywords: international law, civil protection, war, evacuation.

Вступ. Російська агресія 2022 року щодо України поставила чимало питань перед світом, особливо перед Європою, чи так добре захищене населення кожної країни від можливого раптового та непередбачуваного вторгнення військ однієї країни на територію іншої.

Можна без перебільшення сказати, що найбільшій допомозі громадяни України у перші місяці війни отримали саме від польського народу. Це можуть підтвердити мільйони людей, яких на кордоні Україна-Польща зустрічали представники польської влади, волонтери, звичайні мешканці міст та сіл. Як надавали безкоштовний притулок, за власні кошти відвозили у різні куточки країни, допомагали переїхати у інші країни Європи, приносили їжу, одягу, медикаменти, іграшки для дітей. Лікарні надавали допомогу без черги і безоплатно.

Тоді всі країни зрозуміли, що цивільний захист населення будь-якої країни має бути переоцінений і реалізований з врахуванням воєнного часу сучасної війни.

Аналіз стану питання. Розглянуто питання щодо міжнародного права у сфері цивільного захисту, нові аспекти законів, пов'язані із воєнним станом в Україні та можливою агресією Росії щодо інших європейських країн. Обґрунтовується необхідність застосування запобіжних заходів з метою

захисту цивільного населення, перевірка об'єктів нападу на належність їх до цивільного населення, що мінімізують ризик випадкових втрат серед цивільних осіб, скасування нападів з високим ризиком завдання шкоди цивільним об'єктам, попередження про можливість нападів, які можуть завдати шкоди цивільному населенню, якщо це можливо [1,2]. Всі ці нові аспекти розглянуті у нових правових документах європейських країн.

Постановка проблеми. На жаль, все частіше цивільні особи стають жертвами збройних конфліктів, незважаючи на те, що міжнародне право вимагає, щоб об'єктами збройних нападів були лише військові об'єкти, а напади на цивільне населення заборонені. Однак війна в Україні та конфлікти на території інших держав показують, що цивільне населення не захищене під час збройного конфлікту. Відтак важливим уявляється вдосконалення існуючих методів захисту цивільного населення. Для цього необхідно проаналізувати поточний стан міжнародно-правового регулювання захисту цивільних осіб під час збройних конфліктів.

Метою статті є аналіз міжнародно-правового регулювання захисту цивільного населення під час війни та виявлення проблемних питань щодо діяльності органів управління у сфері цивільного захисту в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Військовий напад російської федерації на територію України хоч і був передбачуваним кроком, про який заздалегідь попереджали на усіх світових площадках масмедіа та міжнародних форумах, проте все одно став цілковитою приголомшливою несподіванкою для усього цивілізованого світу та народу України.

У даній статті ми розглянемо, як в країнах Європи, особливо у сусідів України, функціонує система цивільного захисту і які перетворення стались у цій системі завдяки війні в Україні.

Найважливішим документом міжнародного права, що стосується цивільного захисту, є Протокол I Женевської конвенції 1977 року, який Польща прийняла у вересні 1991 року. Згідно цього документу термін «цивільний захист» означає «виконання всіх або окремих гуманітарних завдань, спрямованих на захист цивільного населення від небезпек, що виникають у результаті військових дій або стихійних лих, і подолання їх безпосередніх наслідків, а також забезпечення умов, необхідних для виживання» [3,4].

Даний Протокол I також містить перелік основних завдань цивільного захисту, до яких відносяться [5]:

- служба попередження;
- евакуація;
- підготовка та організація укриттів;
- порятунок;
- надання медичної допомоги, в тому числі і релігійної;
- боротьба з вогнем;
- виявлення та ідентифікація небезпечних зон;

- захисні засоби;
- спеціальна допомога для відновлення та живлення джерел води в зонах лиха;
- тимчасове відновлення роботи магістральних комунікацій;
- поховання померлих;
- допомога у збереженні товарів, необхідних для виживання.

Міжнародний графічний знак цивільного захисту представлено на рис. 1.

Рис. 1. Міжнародний графічний знак цивільного захисту

Згідно з Міжнародним правом, майно, позначене цим знаком, не може бути конфісковано іноземними військами, а люди, які перебувають або керують ним, повністю захищені.

Надамо кілька понять та термінів із Міжнародного права з цивільного захисту, а саме:

1. Захист населення – це термін, що означає як діяльність державного управління, так і індивідуальну діяльність, спрямовану на забезпечення безпеки життя і здоров'я людей та їх майна.

2. Завдання цивільного захисту – це підтримання сприятливої екологічної обстановки, соціально-психологічна допомога постраждалим, їх правовий захист та навчання з питань поведінки під час катастроф, стихійних лих, збройних конфліктів та безпосередньо після них.

3. Основні причини створення цивільного захисту у світі – це атаки з використанням хімічної зброї та масові бомбардування великих міст під час двох світових війн у ХХ столітті, що змусило суспільство усвідомити, що наслідки війни відчувають не лише регулярні армії, а також і цивільне населення, а економічні наслідки відчуває весь світ, що спостерігається останні 2,5 роки.

4. Завдання цивільного захисту умовно поділяються на завдання мирного часу і завдання воєнного часу.

5. Обов'язки громадян у сфері цивільного захисту – це несення служби з цивільного захисту та участь у заняттях з безпеки та навчання з питань

загальної самооборони населення, а також виконання інших завдань, передбачених Законом.

Всі вище зазначені аспекти діють у країнах Євросоюзу. Але, з початком війни в Україні і Законом України «Про захист Вітчизни», що набрав чинності від 11 березня 2022 року, у Міжнародному праві з'явилися нові положення, пов'язані поєднати питання цивільного захисту, управління кризою та наслідками усунення кризових подій.

В Польщі на сьогодні розглядається новий проект Закону про цивільний захист, який базується на семи основних засадах, а саме [6,7]:

1. Система оповіщення і тривоги. Закон має на меті покласти на органи цивільного захисту обов'язок організувати системи моніторингу загроз, а також сповіщати, попереджати та оповіщати населення у разі виникнення загроз. Для цілей цивільного захисту передбачається створити національну систему зв'язку та оповіщень. Уряд хоче розробити сучасні системи оповіщення та сигналізації, наприклад EWS GALILEO.

2. Евакуація населення. Закон створить систему підготовки та проведення масової евакуації людей, а також визначення та підготовки місць тимчасової дислокації.

3. Укриття та схованки для населення. Закон передбачає створення системи обліку, утримання та будівництва аварійних укриттів і схованок для потреб населення, а також надання значної фінансової підтримки для реалізації цих проектів.

4. Зміцнення соціальної стійкості. Важливим елементом регулювання є підготовка суспільства до відповідної поведінки в небезпечних ситуаціях та навичок самозахисту. Для цього необхідно підвищити рівень обізнаності про ризики, організувати навчання та інструктування громадян щодо правил поведінки в кризових ситуаціях. Уряд має активніше залучатися до соціальних інформаційних кампаній.

5. Будівельні ресурси та споруди цивільного захисту. Закон визначатиме структуру та роль органів цивільного захисту на різних адміністративних рівнях, таких, як селище, район, область, країна, визначаючи завдання, повноваження та співпрацю. У ньому також будуть положення про створення та утримання ресурсів цивільного захисту.

6. Функціонування цивільного захисту під час війни. В акті будуть визначені методи функціонування системи цивільного захисту під час воєнного стану та формулювання цивільного захисту під час війни.

7. Фінансування цивільного захисту та страхування цивільної відповідальності – мінімум 0,3% ВВП. Частина цих фінансів має надходити з бюджету Міністерства внутрішніх справ, а частина – з бюджету області.

Акт, підготовлений Міністерством внутрішніх справ та Міністерством національної оборони, не стосуватиметься питання врегулювання кризових ситуацій та надзвичайного стану. Це питання регулюється чинним законодавством.

Згідно нового законодавства, відповідати за захист населення буде не начальник Державної пожежної охорони, як це було раніше, а Міністр внутрішніх справ. Якщо буде оголошено воєнний стан, він буде начальником цивільної оборони. Новим суб'єктом системи стане Урядовий штаб цивільного захисту. Він має бути консультативно-дорадчим органом державної адміністрації з питань цивільного захисту/страхування цивільної відповідальності. До нього входитимуть як голова – міністр, відповідальний за внутрішні справи, і члени – представники міністра національної оборони та міністри, відповідальні за державне управління, державне майно, комп'ютеризацію, зв'язок і охорону здоров'я. До складу команди також увійдуть заступники міністрів з міністерств фінансів, культури та національної спадщини, інфраструктури, освіти, транспорту та сільського господарства. Також до складу органу увійдуть головний командувач Державної пожежної охорони, директор Урядового центру безпеки та президент Урядового агентства стратегічних резервів (для підтримки здатності до захисту населення та цивільної оборони, включаючи забезпечення провіантом і засобами, необхідними для виживання).

Запропонований Закон спрямований на посилення ролі Центру державної безпеки, який буде провідним на центральному рівні з інформування та оповіщення населення про загрози. Місцева влада повинна буде підготувати точні плани. Одним із стовпів нової системи стануть рішення щодо евакуації та прийому людей. Керівники селищ, районів, міст повинні будуть підготувати точні плани щодо евакуації людей у безпечні місця. Плани будуть включати кількість людей, які підлягають евакуації в даній зоні; перелік об'єктів культурної та національної спадщини, які заплановано до евакуації на даній території; перелік доріг і залізничних колій, які будуть використовуватись під час евакуації; перелік житлових місць, підготовлених для розміщення евакуйованого населення; перелік необхідних сил і транспортних засобів, необхідних для проведення евакуації в даному районі.

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що в умовах повномасштабного вторгнення Росії на територію України надзвичайно важливим є вирішення питання щодо захисту цивільного населення. Аналіз міжнародних механізмів захисту дає підстави стверджувати, що існує значна кількість міжнародно-правових актів, покликаних здійснювати захист цивільного населення під час війни, серед яких чотири Женевські конвенції 1949 року, Декларація про захист прав жінок і дітей в надзвичайних обставинах і в період збройних конфліктів та загальні договори з захисту прав людини. При цьому окремі категорії людей, такі як жінки та діти, користуються особливим захистом під час війни.

Висновки. Враховуючи вище викладене, можна зробити висновок, що державні структури разом з науковцями все частіше звертають увагу на ті проблеми, які з'являються в умовах воєнного стану на різних рівнях, у різних сферах діяльності суспільства та докладають зусиль, аби їх вирішити, вишукують шляхи їх вирішення на державному рівні та на рівні територіальних

громад, стараються знайти різні способи організації взаємодії та навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях.

Література

1. Про організацію функціонування єдиної державної системи цивільного захисту в умовах воєнного стану: розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.02.2022 р. № 179. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179_2022%D1%80#Text.

2. Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози або виникнення надзвичайних ситуацій: постанова Кабінету Міністрів України від 30.10.2013 р. No 841. Дата оновлення: 10.03.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/841_2013%D0%BF#Text.

3. Конвенція Про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року. Законодавство України. URL: <http://surl.li/eiho>.

4. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199.

5. Robert Horbaczewski. Projekt ustawy o ochronie ludności przyjęty przez Radę Ministrów. 2024.

6. Case of Isayeva v. Russia (Application №. 57950/00), European Court of Human Rights, Judgment of 24 February 2005. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-126122>.

7. Case of Georgia v. Russia (II) (Application № 38263/08), European Court of Human Rights, Judgment of 21 January 2021. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-207757%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-207757%22]}).